

17. Конвенція про охорону материнства (переглянута у 1952 році) № 103; Міжнародний документ Міжнародної організації праці від 28.06.1952 р. № 103. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text (дата звернення: 05.02.2023.).

18. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 р. № 504/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997 р., № 2. Стаття 4.

19. Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 10.04.2009 р. № 170. Офіційний вісник України. 2009 р. № 38., Стор. 23. Стаття 1284.

20. Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: указ Президента України від 10.12.2008 № 1153. Урядовий кур'єр. № 237.

21. Про основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Стаття 15.

УДК 342.72

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.6.28>

СОКОЛЕНКО О.Л.

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

SOME LEGAL ASPECTS OF IMPROVING THE ADMINISTRATIVE JUSTICE IN UKRAINE

У статті розкрито деякі напрями удосконалення адміністративного судочинства в Україні. Доведено, що напрямками удосконалення організації адміністративного судочинства в Україні полягає в приведення вітчизняного законодавства згідно норм Європейських міжнародно-правових актів; покращення судочинства щодо розмежування адміністративної, господарської чи цивільної юрисдикції; удосконалення правових категорій в КАСУ та інших нормативних актів з метою вироблення чітких єдиних критеріїв; покращення матеріально-технічного забезпечення судів тощо.

З метою продовження євроінтеграційних процесів в сфері адміністративного судочинства, варто звернути значну увагу на вдосконалення нормативної бази, на якій ґрунтується діяльність адміністративного суду: удосконалення норм матеріального права, зокрема Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; удосконалення норм процесуального права: більш чітке та детальне врегулювання права на справедливий суд у КАС України; закріплення нормативних дефініцій як самого базового поняття «принципи адміністративного судочинства», так і нормативних дефініцій (а не лише їх змісту) тих принципів, які вже закріплені у КАС України, і яких поки не вистачає; запровадження дієвого механізму «Електронний суд».

Зроблено висновок, що наразі дискусія про «широке» та «вузьке» (лише нормативно закріплені) розуміння принципів ще триває, нормативне закріплення принципів є важливим. Обидві складові блоку мають враховувати принцип науковості у нормотворчій діяльності; удосконалення інституту відводів, закріпивши положен-

ня про розгляд питання про задоволення чи відмову у задоволенні клопотання про відводи іншим, аніж розглядає справу, суддею.

Ключові слова: адміністративне судочинство, напрямки, правосуддя, оціночні поняття, правове регулювання, удосконалення.

The article reveals some areas of improvement of administrative justice in Ukraine. It has been proven that the direction of improving the organization of administrative proceedings in Ukraine consists in bringing domestic legislation in accordance with the norms of European international legal acts; improvement of judicial proceedings regarding the demarcation of administrative, economic or civil jurisdiction; improvement of legal categories in KASU and other normative acts in order to develop clear uniform criteria; improvement of material and technical support of courts, etc.

In order to continue the European integration processes in the field of administrative justice, it is worth paying considerable attention to the improvement of the regulatory framework on which the activity of the administrative court is based: improvement of the norms of substantive law, in particular the Law of Ukraine "On the Judicial System and the Status of Judges"; improvement of the rules of procedural law: clearer and more detailed regulation of the right to a fair trial in the CAS of Ukraine; consolidation of normative definitions of both the basic concept of "principles of administrative justice" and normative definitions (and not only of their content) of those principles that are already enshrined in the CAS of Ukraine, and which are still lacking; introduction of an effective "Electronic Court" mechanism.

It was concluded that currently the debate about the "broad" and "narrow" (only normatively established) understanding of the principles is still ongoing, the normative establishment of the principles is important. Both components of the block must take into account the principle of scientificity in rule-making activity; improvement of the institution of appeals, establishing provisions on consideration of the question of granting or refusing to grant a motion for objections by a judge other than the judge who hears the case.

Key words: administrative proceedings, directions, justice, evaluative concepts, legal regulation, improvement.

Постановка проблеми. Виведення судової системи України на новий рівень розвитку є одним із пріоритетних завдань держави. Для визначення подальшого розвитку судової системи та об'єктивної оцінки її діяльності, необхідно побачити її недоліки та переваги. При визначенні факторів, які необхідно змінити на шляху до підвищення ефективної діяльності судової системи України, прозорості, неупередженості та незалежності суддівського апарату, підвищення професійних умінь та знань суддів, відновлення довіри суспільства до судової системи необхідно враховувати нашу українську історію та ментальність. Тому науковці приділяють дуже багато часу створенню нової моделі української судової системи та при цьому активно вивчають судові системи країн Європейського Союзу.

Аналіз діяльності адміністративного суду з відправлення правосуддя в адміністративних справах в контексті євроінтеграції, а також усієї сукупності норм, що регламентують цю діяльність, свідчить про те, що однозначно правосуддя не вичерпує собою всього змісту судової діяльності. визнаючи провідну, визначальну роль правосуддя, треба все ж визнати, що в деяких випадках його реалізація неможлива без певної діяльності адміністративного суду зі створення для цього необхідних (матеріальних, процесуальних, організаційних) умов, або усунення можливих перешкод для її здійснення.

Стан дослідження проблеми. Окремим аспектам поняття та змісту категорії «справедливість», принципу справедливості щодо його прояву у різних матеріальних та процесуальних галузях права, права на справедливий суд та його складових, час від часу приділяється увага як учених-юристів, так і практиків. Наукові публікації як перших (наприклад, публікації О.П. Дзьобана, Є.М. Мануйлова, Ю.В. Цюкала, С.О. Сунегіна, О.А. Кучинської, В.Д. Примака та чимало інших), так і других (наприклад, публікації суддів Н.М. Грень, В.В. Городовенка, О.Б. Прокопенка та інших) мають неабияке теоретичне та практичне значення, адже сприяють вірному тлумаченню змісту права на справедливий суд, усвідомленню специфіки галузевого його прояву,

виявленню недоліків у нормативному врегулюванні. Будучи об'єктивно необхідною умовою (передумовою) ефективного здійснення правосуддя або судового контролю, подібна діяльність нерідко включає суттєві елементи організаційно-розпорядчих чи інших управлінських (по суті) дій та рішень суду. Натомість публікацій, присвячених особливостям удосконалення адміністративного судочинства в Україні безпосередньо щодо судового розгляду, не так вже й багато, а щодо такого різновиду судочинства як адміністративне – взагалі бракує. Вказане актуалізує потребу дослідження цього аспекту.

Виклад основного матеріалу. З метою продовження євроінтеграційних процесів в сфері адміністративного судочинства, варто звернути значну увагу на вдосконалення нормативної бази, на якій ґрунтується діяльність адміністративного суду.

1) удосконалення норм матеріального права, зокрема Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [11];

2) удосконалення норм процесуального права: більш чітке та детальне врегулювання права на справедливий суд у КАС України [6]; закріплення нормативних дефініцій як самого базового поняття «принципи адміністративного судочинства», так і нормативних дефініцій (а не лише їх змісту) тих принципів, які вже закріплені у КАС України [6], і яких поки не вистачає.

Враховуючи, що наразі дискусія про «широке» та «вузьке» (лише нормативно закріплені) розуміння принципів ще триває, нормативне закріплення принципів є важливим. Обидві складові блоку мають враховувати принцип науковості у нормотворчій діяльності; вдосконалення інституту відводів, закріпивши положення про розгляд питання про задоволення чи відмову у задоволенні клопотання про відводи іншим, аніж розглядає справу, суддею.

Значним та фундаментальним напрямом розвитку адміністративного суду в умовах євроінтеграції є розповсюдження правової інформації в ЗМІ, яке виявляється в:

1) активне розповсюдження інформації щодо змісту рішень ЄСПЛ;

2) підвищення кваліфікації шляхом участі суддів у відповідних тренінгах, а також поступове розширення можливостей стажування на базі ЄСПЛ якомога більшої кількості суддів. Вказаний напрямок як такий, що має активно впроваджуватись з 2015 р., виокремлено у Стратегії розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки [10]. Крім цього у Стратегії йдеться і про періодичне стажування, навчання і навчальні візити до ЄС та судових органів ЄС;

3) мотивування вже наявного складу суддівського корпусу до вивчення англійської та французької мов задля можливості отримувати інформації, яка розміщується у рішеннях ЄСПЛ, з першоджерел.

Подальше впровадження електронного судочинства як один з напрямків розвитку судової системи йдеться у «Стратегії розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 роки» [10], в якій, зокрема, вказано, що інформаційні технології є ключовим інструментом для поліпшення доступу до правосуддя, підвищення ефективності судів та управління судовими справами, а серед можливостей користувачів електронного правосуддя – електронні звернення, оплата послуг, участь у провадженнях, отримання всієї відповідної документації електронними засобами. Вказана Стратегія стала одним з етапів запровадження Стратегічного плану розвитку судової влади України, ухваленого на XI З'їзді суддів. Указом Президента України № 276/2015 від 20.05.2015 р. була схвалена «Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки». Подальший свій розвиток цей напрямок отримав у Рішенні РСУ № 74 від 22.07.2015 р. (визначено модельні з цього напрямку діяльності суди). Наразі більшість з цих аспектів вже знайшло своє нормативне закріплення в оновлених процесуальних кодексах. На сьогодні прийнято нормативний акт «Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021 [10], яка удосконалила систему правосуддя, сприяло утвердженню правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення у розумні строки.

Необхідно вдосконалювати законодавство в частині, що стосується звільнення судді з посади за порушення присяги в частині правового регулювання підстав та строків давності його здійснення. Тому що на даний момент законодавче регулювання даного питання в Україні не відповідає рішенням Європейського суду з прав людини та порушує законні інтереси представників суддівського корпусу. Потребує законодавчого вдосконалення порядок організації та діяльності органів, уповноважених здійснювати стосовно суддів дисциплінарне провадження. Оскільки на даний момент існують умови для надмірного навантаження членів Вищої кваліфікаційної комісії

суддів України та Вищої ради юстиції, що ставить під сумнів якість та ефективність дисциплінарної практики [4].

Необхідно Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [6] доповнити перелік процесуальних прав та обов'язків суддів під час здійснення дисциплінарного провадження щодо них, виходячи з принципу змагальності дисциплінарного процесу, для забезпечення повної реалізації їхнього права на захист від покарання. Також, на нашу думку, потрібно вносити законодавчі зміни в питаннях, що стосуються строків розгляду дисциплінарних справ, порядку оскарження рішень дисциплінарних органів особами, які звернулися до них з відповідною скаргою на рішення, дії чи бездіяльність суддів в Україні. Оскільки на законодавчому рівні не встановлено чітких строків розгляду дисциплінарних справ, що, створює умови для уникнення носіями правосуддя покарання та продовження своєї професійної діяльності протягом тривалого періоду. А особи, які ініціювали питання про притягнення конкретного судді до дисциплінарної відповідальності, не мають права оскаржувати рішення дисциплінарних органів про припинення дисциплінарного провадження, що значно порушує їхні права та законні інтереси [4].

Вагомим чинником, що позитивно вплине на зміни в системі правосуддя є подолання факторів, які негативно впливають на її діяльність. В результаті проведення докорінних змін в судовій системі, підвищиться ефективність функціонування системи правосуддя, професіональний рівень суддівського апарату буде на достатньому рівні, поступово буде відновлюватися довіра суспільства до суду, а Україна зміцнить інвестиційну привабливість на міжнародній арені.

Кожний з окреслених напрямів вдосконалення права на справедливий суд як окремо так і в сукупності дозволяє виявляти недоліки, з'ясовувати проблемні аспекти правового регулювання, формулювати пропозиції та шляхи їх усунення. І якщо про проблему зазначається неодноразово – на це обов'язково слід звертати увагу. Однією з таких опосередкованих форм впливу кожної окремої особи на дотримання її суб'єктивного права на справедливий суд є звернення до ЄСПЛ, адже кожне таке звернення, кожна така справа є своєрідним «дзвіночком» про наявні порушення. Слід вказати, що аналіз практики ЄСПЛ свідчить, що останній доволі часто звертає увагу на системність порушень, їх систематичність, та зазначає на необхідність реформування у національній правовій системі певних інститутів та інституцій. Якщо на законодавчому рівні реагувати на такі «дзвіночки», які, на жаль вже не можна визнати поодинокими, вказане є ефективним джерелом «черпання інформації» про «слабкі місця» вітчизняного законодавства, про сфери, де необхідним є посилення контролю щодо правозастосовчої практики [19].

Варто також зазначити, що 18.03.2004 р. в Україні прийнятий Закон № 1629-IV «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [8]. Відповідно до цієї програми, адаптація законодавства розглядається як процес приведення законів України та інших нормативно – правових актів у відповідність з *acquis communautaire*. Водночас, як зазначає проф. В. К. Забігайло, помилкою було б розглядати процес гармонізації права України з європейським правом переважно в контексті юридично-технічних зусиль прийняття окремих нових або часткових доповнень існуючих норматив – них правових актів. Завдання значно серйозніше : йдеться про фундаментальну реконструкцію, на основі принципів, норм, стандартів і культури європейського права, правової системи України, її складових елементів, «скроєних» свого часу за радянською моделлю [5]. Українське адміністративне право протягом тривалого радянського періоду існувало в умовах фактично деформованого розвитку, по більшості інститутів істотно відстаючи від світових тенденцій. В результаті склалась така ситуація, коли базоване на попередній, радянській, моделі, українське адміністративне право перестало відповідати сучасним потребам суспільного розвитку [16, с. 46].

Одним напрямом удосконалення діяльності адміністративних судів є необхідність усунення проблеми нормативно-правового регулювання адміністративного судочинства в Україні у тій частині, що містить оціночні категорії. Так, у ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України закріплено коло обставин, які перевіряються адміністративними судами, зокрема, суди перевіряють, чи прийняті рішення або вчинені дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень обґрунтовано, безсторонньо, добросовісно, розсудливо, пропорційно. Є. Л. Тригуб з цього приводу зазначає, що ні в самому КАС України, ні в інших нормативно-правових актах не міститься роз'яснення сутності зазначених понять. На думку вченого, на допомогу адміністративним судам мала б бути підготовлена постанова Пленуму ВАС України або роз'яснення в іншій формі, що б безперечно сприяло однотипності судової практики. Однак, до сьогодні це питання залишається невирішеним [14, с. 4].

Також проблемою у адміністративному судочинстві, яка потребує нагального вирішення є неналежне фінансування діяльності адміністративних судів. Звичайно говорять, що «бідне правосуддя дорого обходиться державі, тому що убогість штовхає до продажності» [1, с. 126]. Слід погодитись із Ю. П. Битяком, який зазначає, що належне фінансування адміністративних судів з метою забезпечення їх незалежності від виконавчих структур, інших інституцій публічної влади є одним із тих чинників, що можуть реально впливати і на доступність адміністративного правосуддя за нинішніх умов становлення судової системи в Україні [3, с. 55].

Згідно зі ст. 130 Конституції України фінансування судів провадиться з Державного бюджету і повинно забезпечувати належні умови для функціонування судів і діяльності суддів. Це положення цілком поширюється і на адміністративні суди. У Конституції одержали закріплення істотні правила, що визначають організацію фінансування вказаних судів: джерела фінансування і його обсяг [12, с. 175].

На необхідність належного фінансування неодноразово зверталася увага у Постанові Президії Верховного Суду України, Президії Ради суддів України, колегії Державної судової адміністрації України від 12.03.2003 р. № 17, у Постанові Президії Верховного Суду України та Президії Ради суддів України від 20.02.2004 р. № 5 [13] тощо, а також і в науковій літературі [2, с. 56].

Незважаючи на закріплення у Конституції України положення, у якому йдеться про забезпечення фінансування та належних умов для функціонування судів та діяльності суддів, сьогодні таке забезпечення залишається на край не задовільному рівні. Не виправляє ситуації і закріплення у Державному бюджеті України, окремим положенням, видатки на утримання судів [18].

Погоджуючись з Пипяком М. І., належне фінансування системи адміністративних судів сприяло б вирішенню декількох проблем цієї судової ланки, зокрема: Реальне втілення в життя принципу незалежності суддів, що сприяло б підняттю авторитету адміністративних судів серед населення. Відновлення авторитету до судової влади носить надзвичайно велике значення в умовах демократичних перетворень держави та побудови громадянського суспільства. Прискорило б процес удосконалення організаційної системи адміністративних судів та сприяло б виконанню усіх покладених на ланку адміністративних судів завдань у повній мірі та своєчасно [7, с. 124].

Іншою проблемою є розмежування юрисдикції між цивільних, господарським судочинством. Ця проблема обумовлена тим, що:

1) суб'єктами і цивільних, і адміністративних відносин є публічно-правові утворення (держава, територіальна громада);

2) деякі приватні права для того, щоб їх забезпечили охороною потребують спочатку визнання таких прав державою. Визнання прав полягає у їх реєстрації, що, у свою чергу, складає предмет діяльності адміністративного суду [17, с. 98].

Адміністративна юрисдикція конфліктує не тільки з цивільною, а й господарською, при чому з тих же самих причин. Найбільш гостро дана проблема проявляється саме у земельних спорах. Слід зазначити, що з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства виникла складна ситуація, коли суди адміністративної, господарської та цивільної юрисдикції розглядали справи пов'язані із захистом осіб від рішень, дій та бездіяльності органів влади у сфері розпорядження землями державної та комунальної власності. У Рекомендаціях Президії ВГСУ від 2 лютого 2010 р. № 04-06/15 «Про практику застосування господарськими судами земельного законодавства» одним з головних питань є саме визначення юрисдикції господарських та адміністративних судів щодо вирішення земельних спорів за участі державних органів та органів місцевого самоврядування. Рекомендації визнають погляд, що це питання далеко не завжди правильно вирішується на практиці. Саме у земельних відносинах постає необхідність розрізняти органи влади як суб'єктів публічно-правових владних повноважень та як органи, котрі реалізують земельні права держави, територіальних громад та Українського народу загалом, тобто як власників землі. Спори, що виникають з правовідносин, у яких державні органи та органи місцевого самоврядування реалізують повноваження власника землі, підвідомчі господарським судам [9; 15, с. 98-99].

Також, Є. В. Чаку зазначає, що відповідно до рішення Конституційного Суду України від 1.04.2010 р. № 10-рп/2010 положення п. 1 ч. 1 ст. 17 КАСУ стосовно поширення компетенції адміністративних судів на «спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності» слід розуміти так, що до публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адмінсудів, належать і земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень, пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності [12; 15, с. 99].

Висновки. Таким чином, виходячи із викладеного, необхідно констатувати, що напрямками удосконалення організації адміністративного судочинства в Україні є: приведення нормативно-правового законодавства відповідно до Європейським міжнародно-правових стандартів; зменшення оціночних понять у вітчизняного законодавстві; чітке розмежування юрисдикції між цивільних, господарським судочинством; покращення матеріального забезпечення суду тощо.

Список використаних джерел:

1. Афанасьєв К. К. Розвиток інституту адміністративних послуг як умова побудови правової держави. *Юридична Україна*. 2011. № 3. С. 32–39.
2. Бакуменко В. Д. Європейські орієнтири адміністративного реформування в Україні : монографія / за заг. ред. В. Д. Бакуменка, В. М. Князєва ; НАДУ, Ін-т проблем державного управління та місцевого самоврядування. Київ : Вид-во НАДУ, 2005. 172 с.
3. Битяк Ю. П. Становлення та шляхи забезпечення доступності правосуддя в адміністративному судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 1 (32). С. 51–60.
4. Бурбика М. М. та ін. Організація та принципи діяльності судової влади України: сутність, поняття, сучасний стан діяльності та шляхи оптимізації адміністративно-правових засад формування позитивного іміджу. СумДУ, 2016. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/55705/1/Burbyka_1308.pdf (дата звернення 20.01.2023).
5. Забігайло В. Європейське право: міфічний постулат чи об'єктивний орієнтир розвитку законодавства України. *Європейське право*. 2012. № 1. С. 232–236.
6. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України : підручник. К. : Атіка, 2007. 416 с.
7. Пипяком М. І Адміністративний суд в системі державних органів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2016. 191 с.
8. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV. *Офіційний вісник України* від 30.04.2004 – 2004 р., № 15, стор. 30, стаття 1028, код акта 28492/2004
9. Про практику застосування господарськими судами земельного законодавства : Рекомендації Вищого господарського суду України від 02.02.2010 р. № 04–06/15. URL.: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v06_1600-10. (дата звернення 20.01.2023).
10. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015: *Офіційний вісник України* від 02.06.2015 – 2015 р., № 41, стор. 38, стаття 1267, код акта 76969/2015 (втратив чинність)
11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
12. Сороко В. М. Надання публічних послуг органами державної влади та оцінка їх якості : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 104 с.
13. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки» затверджена Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021 URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення 20.01.2023).
14. Трегубов Е. Л. Проблеми здійснення захисту прав громадян адміністративними судами України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. № 6. С. 1–6.
15. Чаку Є. В. Оптимізація організації та функціонування адміністративних судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2012. 181 с.
16. Юринєць Ю. Л. Європеїзація адміністративного права України: теоретико-методологічні засади. *Часопис Академії адвокатури України*. Том 9. № 1(30) 2016. С. 43-71.
17. Leheza Ye., Len V., Shkuta O., Titarenko O., Cherniak N. Foreign experience and international legal standards of applying artificial intelligence in criminal proceedings. *Revista de la universidad del zulia*. 2022. Vol. 13, no. 36, 276-287. DOI: <https://doi.org/10.46925/rdluz.36.18.8>.
18. Leheza Ye., Odyntsova I., Dmytrenko N. Teoría y regulación legal del apoyo informativo de los procedimientos administrativos en Ucrania. *Ratio Juris Unaula*. 2021. Vol. 16, no. 32, pp. 291-306. DOI: <https://doi.org/10.24142/raju.v16n32a12.9>.
19. Leheza Ye., Savielieva M., Dzhafarova O. Structural and legal analysis of scientific activity regulation in developed countries. *Baltic journal of economic studies*. 2018. Vol. 4, no. 3, pp. 147-157. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-3-147-157>.